

Post-hümanist İnovasyon: Gig Ekonomi Özelinde Moto Kuryeli Teslimat Sektörü Üzerinden Öneriler

Mustafa Özbilgin¹ Cihat Erbil²

Received/ Başvuru: 20.04.2021

Accepted/ Kabul: 19.05.2021

Published/ Yayın: 25.05.2021

Özet

Nihayetinde insanların refahına yönelik, ancak kısıtlı ve ayrıcalıklı kitlelere fayda sağlamaktan öteye gidemeyen yönetsel çalışmalara yeni bakışlar gerekli. Dünyada insan nüfusunun yedi milyarı aşması ile yaşanan aşırı kaynak tüketimi, küresel ısınma, biyoçeşitliliğin yitimi ve türlerin kırımı gibi krizlerin aşılabilmesi için yönetim çalışmalarına alternatifler getirilmelidir. Değer odaklı bir süreç olması beklenen inovasyona post-hümanist bir yaklaşım, ihtiyaç duyulan yeni bakışlar setine bir alternatif olarak dahil edilebilir. Bu çalışma, insan odaklı inovasyonun da ötesine geçerek post-hümanist bir anlayışla doğa, insan ve teknolojinin ortak varoluşunu önemseyen bir inovasyona odaklanıyor. İnovasyon sürecinin tüm canlıların yaşama hakkını koruyacak ve garanti altına alacak yaklaşımlarla yürütülmesine yönelik değerlerin geliştirilmesi ve yerleştirilmesi olarak post-hümanist inovasyon, hem insanların hem de insan haricindeki tüm canlıların maruz kaldığı sömürü mekanizmaları görünür kılabilir ve bunları durduracak önerilerin sunulmasına yardımcı olabilir. Biz de, post-hümanist inovasyonun kapsamını ve yönetsel yaklaşımlardaki muhtemel dönüştürücü etkilerini ele aldık. Yapay zeka kullanarak gelişen ve inovasyona dayalı büyüyen bir sektör olan gig ekonomi üzerinden post-hümanist inovasyona olan gereksinimi ortaya koyduk. Bunun için de pandemi döneminde hak ihlallerinin yoğun olarak gözlemlenmekte olduğu moto kuryeli teslimat sektörüne odaklandık. Gig ekonominin insan, doğa ve teknoloji arasındaki dengesiz ilişkileri teşvik edici olmasına mercek tutarak, teknoloji odaklı inovasyondan post-hümanist inovasyona geçişte değerler önerdik.

Anahtar Kelimeler: post-hümanizm, post-hümanist inovasyon, trans-hümanizm, gig ekonomi, moto kuryeli teslimat sektörü

¹ Prof. Dr., Brunel University London, İngiltere, Mustafa.ozbilgin@brunel.ac.uk, Orcid: 0000-0002-8672-9534

² Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara, Türkiye, cihat.erbil@hbv.edu.tr, Orcid: 0000-0003-0474-7016

Post-humanist Innovation: Proposals for the Gig Economy through the Courier Delivery Industry

Abstract

There are calls for innovative perspectives that promote human welfare in the field of management studies. However, these calls tend to prioritize human welfare over nature and technology. In this paper, as an alternative, we propose the post-humanist approach to innovation, which offers to consider the excessive resource consumption, the misuse of technology, the global warming, the loss of biodiversity and the extinction of species, which are exacerbated with the global human population exceeding seven billion. By going beyond human-centred innovation, this paper considers the relationship between nature, humans and technology with a post-humanist understanding and attaches importance to the coexistence paradigm. Post-humanist innovation that decentred human interests may make the exploitation of all life forms, nature and technology visible and help develop the precautions to prevent such exploitation. We discuss the scope of post-humanist innovation and its possible transformative effects on management approaches. We demonstrate the need for post-humanist innovation by examining the gig economy, a growing industry which is driven by artificial intelligence (AI) led innovation. To this end, we bring our focus closer to the AI led courier delivery industry, and problematise the exploitation that was observed in the sector during the Covid-19 pandemic. Exploring how the gig economy promotes an imbalanced relationship between human beings, nature, and technology, we propose values and pathways for effective transition from technology-oriented innovation to post-humanist innovation.

Keywords: post-humanism, post-humanist innovation, trans-humanism, gig economy, courier delivery industry

EXTENDED ABSTRACT

Background & Purpose: Post-humanism is a philosophical approach arising from the inadequacies of anthropocentric humanism. It is an alternative born with the recognition that humanism alone cannot prevent crises which arise from developments in technology, environmental and climate change. To address the asymmetrical power relations, in favour of humans, between humans, nature, and technology, the post-humanist approach is developed. Post-humanism, which has multiple variants and definitions, has an egalitarian version, which accepts all living things in nature as equal and adopts the principle of coexistence among them and new technology such as artificial intelligence. The inability of humanist and anti-humanist perspectives to develop an understanding that will fully balance the relations between humans, nature and technology strengthens the need for post-humanism that transcends the dialectical relationship between humanism and anti-humanism that has been going on for centuries.

Post-humanism manifests at multiple levels. For example, at the micro level, post-humanist approach sometimes manifests as veganism and human, nature and computer interface. At the meso-organizational and macro-national levels, post-humanism could have wider ramifications for business and management, and legal and normative regulation. Such a transformation towards post-humanist approach may generate considerable innovation at multiple levels. There are organizational efforts, such as human centred social innovation that is designed to overcome social problems caused by the inadequacy of the public administrations, to ensure welfare and to raise living standards. Yet any such intervention that prioritises the human needs can disrupt the relationships between all life forms, pervert the use of technology and endanger the lives of humans and other life forms. It is possible to question the 'social innovation' in management studies as a form of asymmetric power relations between nature, humans and technology. For example, to overcome the exploitation mechanisms, it is necessary to direct managerial activities with an approach, which transcends humanism and sustainable coexistence of humanity with other life forms and technology. Post-humanism allows us to make such an inquiry while observing the right to peaceful and sustainable coexistence.

From the perspective of posthumanism, we have evaluated the courier delivery industry from the technology-intensive gig economy that exploits humans, animals, technology and all the other elements of nature. Our study aims at an alternative approach to humanism, which is insufficient to overcome all kinds of crises, such as climate change, deforestation, abuse of technology and the decimation of species, created with capitalist motivations and networks of interest. We offer a new post-humanist proposal against approaches that take shelter behind the idea of 'creating social value' by using conventional entrepreneurship logic and apparatus, such as social entrepreneurship and social innovation but are motivated by financial gain alone.

In our article, firstly, we explain the concepts of posthumanism and post-humanist innovation. After, we define the principle of coexistence and describe how posthumanism can shape the relationship between humans, nature, and technology. Then, we explain the human, nature and

technology relationship within the gig economy which we selected as an example. Lastly, we call for a post-humanist innovation within the framework of the coexistence principle for the gig economy.

Conclusion: This short paper explains that the post-humanist approach offers the possibility to overcome the anomalies which emanate from the hierarchical relationship between humans, nature, and technology. Hence, we choose the gig economy and the courier delivery industry, which is an ever-expanding sector of work. We demonstrate that the industry needs to consider the principle of post-humanist coexistence. The central idea in this proposition is that innovation in this sector should not be limited to the commercial, technical and technological considerations. For this purpose, we present examples of post-humanist innovation. We emphasize that an egalitarian and fair future will be possible with the intersectionality of social, environmental and technological movements and the socio-political transformation that they will bring about. We state that occupational accidents, waste, abuse of technology and animal exploitation increased while the number of billionaire individuals and their wealth multiplied in the gig economy. Furthermore, we state that the widespread ecocide and the abuse of all other elements of nature and technology had reached pessimistic proportions. We present post-humanism as an alternative to the humanist anxiety that arises while all these are normalized in the entrepreneurs' success stories. We explain that all crises are the premises of post-humanist movements, although post-humanism seems like a utopian choice. The principle of coexistence is evolving at an accelerating and promising pace as a rising solution to the humanist impasse on global crisis.

Even though we are optimists, we accept the possibility of capitalism influencing the post-humanist turn in line with its values. However, since we know that the destruction of natural resources and biodiversity cannot be restored, we think that the post-humanist coexistence line will emerge out of necessity. Moreover, in the emergence of the gig economy, market conditions negate the devastating impact of the gig economy on the relationship between humans, nature and technology. Considering nature and technology as the property of humanity is a humanist maxim which causes exploitative practices in all spheres of life. We believe that this humanist maxim should be abandoned in favour of a post-humanist maxim that allows for peaceful, balanced and sustainable coexistence among humans, nature and technology. It is imperative that legal and social regulations are designed to protect all life forms, natural resources and technology, with the principle of coexistence, within a post-humanist approach.

Future studies may investigate the institutional strategies, policies, and practices that will allow transition to the post-humanist era. In the same way, it will be insightful to question the level of post-humanist awareness among groups of individuals across different sectors and industries and among different national and regional contexts.

1. GİRİŞ

Post-hümanizm, insan merkezli hümanizmin yetersizliklerinden doğan felsefi bir yaklaşımdır. İnsan, doğa ve teknoloji arasındaki ilişkilerde insanların lehine oluşmuş asimetrik güçten kaynaklanan ve yapay zeka, doğa ve cins kırımı krizlerini önlemek için alternatif sunamayan hümanizme karşın doğayı ve teknolojiyi eşit konumda alan ve tüm canlıların birlikte var olması (coexistence) prensibine dayanır. Hümanist ve anti-hümanist perspektiflerin; insan, doğa ve teknoloji arasındaki ilişkileri insanların refahı için de tam anlamıyla dengeleyecek bir anlayışı geliştirememiş olması yüzyıllardır süregelen hümanizm ve anti-hümanizm diyalektik ilişkisini aşan post-hümanizme olan ihtiyacı kuvvetlendirmektedir.

Post-hümanist yaklaşıma olan ihtiyacı, mikro düzeyde veganizm gibi ivme kazanan bireysel yaşam kurgularından takip etmek mümkün. Bu ihtiyaç, aynı zamanda mezo-örgütsel ve makro-ulusal düzeydeki yönetsel mantığın dönüştürülmesi için bir çağrı olarak kabul edilmeli. Büyüme, kalkınma ve refah söylemleri ile ve kimi zamanda evrensel değerleri referans alma iddiası ile her düzeydeki yönetsel performansın nihayetinde finansal getiriye bağlanmasından, getirinin de ayrıcalıkların refahı için kullanılmasından vazgeçmek gerekir. Bu bakımdan, değer yaratma iddiası ile harekete geçirilen işletmelerin, diğer örgütlerin ve ülkelerin gelişimi için piyasa ağları içerisinde yeni bir anlayış kazandırmayı hedefleyen inovasyon süreçlerini de bu lensle sorgulamak gerekir. Hatta toplumsal refahın sağlanmasında kamunun yetersiz kalmasından veya görevlerini yeterince yerine getir(e)memesinden kaynaklanan sosyal sorunların üstesinden gelmek ya da yaşam standartlarını yükseltmek üzere kurgulanan sosyal inovasyon süreçleri gibi insan merkezli olduğu iddia edilen yönetsel çabalar da bu sorgulamanın kapsamına alınmalıdır. İnsan ihtiyaçları için doğaya yapılan her türlü müdahale, doğada yaşayan canlılar arasındaki ilişkileri bozmaktadır ve yaşamlarını tehlikeye atmaktadır. Bu durumun farkında olunmalıdır. Sosyal olarak etiketlenen her türlü gereksinimin canlılar arasındaki asimetrik güç ilişkilerinden kaynaklandığı görülmelidir. Örneğin, bu asimetrik güç ilişkilerinde tatbik edilen sömürünün yalnızca insanları kapsamadığını, hayvanları ve doğa içerisindeki diğer tüm canlıları hedef aldığını görmek gerekmektedir. Sömürü mekanizmalarının üstesinden gelebilmek için, tüm yönetsel çalışmaların bütüncül bir yaklaşımla yönlendirilmesi şarttır. Post-hümanizm, tüm canlıların yaşam hakkını gözeterek bu türden bir sorgulama yapmamıza olanak sağlar.

Bu makalede, post-hümanizmi ortak varoluş paradigması ve değeri çerçevesinde mezo-örgütsel düzeyde sunuyoruz. Bu açıdan; post-hümanizmi insan-makine melezenmesine ve insansız geleceğe odaklayan felsefi yaklaşımlardan farklılaşıyoruz. Ortak varoluş ilkesini post-hümanizm çerçevesinde değerlendiren çalışmalara bir katkı yapmayı hedefliyoruz. Bunun için öncelikle post-hümanizm ve post-hümanist inovasyon kavramlarını açıklıyoruz. Sonrasında ortak varoluş ilkesini ve değerini tanımlıyoruz. Bunun insan, doğa ve teknoloji ilişkisini nasıl şekillendirebileceğini anlatıyoruz. Örnek olarak seçtiğimiz gig ekonomisindeki yalnızca güçlünün kazandığı insan, doğa ve teknoloji ilişkisini açıklıyoruz ve gig ekonomisi için ortak varoluş ilkesi çerçevesinde posthumanist inovasyon çağrısında bulunuyoruz. Sonuç kısmında

post-hümanist inovasyona ortak varoluş değeri üstünden bakan perspektifi özetliyoruz ve gelecek çalışmalarda sorulabilecek soruları sunuyoruz.

2. POST-HÜMANİZM VE POST-HÜMANİST İNOVASYON

Sosyal bilimlerin temel değerlerinden birisi olan hümanist perspektifle eşitlik, çeşitlilik ve kapsayıcılık savunulurken; insanların ve kurumların doğa, bitki ve hayvan çeşitliliğine etkisi ciddiye alınan bir sorunsal olmadı (Gibney, 2016). Yakın zamanda post-hümanist perspektif insanların, kurumların, ekonomi ve toplumların doğa, hayvan çeşitliliği ve bitki örtüsüne olumsuz, sömürücü ve katledici etkisini ortaya çıkarmak üzere geliştirilmiş bir yaklaşım sağladı (Knight and Sang 2020). Post-hümanizm, doğa içindeki tüm canlıları eş konumda değerlendiren ve birlikte var olmasını esas alan, insan ve insan harici bütün canlılar arasındaki ilişkileri yaşama haklarını gözeterek anlamaya ve korumaya çalışan bir yaklaşımdır (Wolfe, 2010). Post-hümanizm, insanı merkeze alan hümanizme yönelik eleştirileri aşmayı hedefler. Post-hümanizm, insan haricindeki (non-human) bütün organizmaların yani şimdiye kadar kendini yasal olarak temsil edemeyen bitki örtüsü ve hayvanlar gibi canlıların, diğer bir ifadeyle doğanın tüm unsurlarının sesi olmayı amaçlar. Hümanizm ise, insanı merkeze alarak egemen güç ilan eden sınırlı bir akılcılığı içermektedir. Bu nedenle hümanizmin kolonici, ırkçı ve cinsiyetçi ilişkiler üzerinden insanlar arasında hiyerarşiler ve sömürü sistemleri yarattığı düşünülmektedir. Bu düşünce post-hümanizmi dayanaklandırır (Jackson, 2013).

İnsanların maruz kaldığı sömürü mekanizması, doğa içerisindeki tüm canlıları hedef alıyor. Bu nedenle post-hümanizm, hümanizm kendi kapsamındaki yetersizliklerin üstesinden gelmede de öne çıkıyor. Zira yalnızca insanı savunmak, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için yeterli değil. Bizim de yerleştirdiğimiz şekliyle post-hümanizme odaklanan çalışmalarda kendisine sıklıkla atıf yapılan Donna Haraway (2008) de tüm canlıların kendine özgü varoluşunu ve canlıların yaşamını tehdit eden her türlü sömürü mekanizmasını hedef almayı “türler arası yoldaşlıkla” savunur. Nitekim, insanın merkezden tüm canlılarla eşit konuma taşınması, toplumsal bir talep olarak sosyal hareketlerde görünürlük kazanıyor. Hızla artan insan nüfusu ile doğal kaynakların tükenmesi, türlerin kırım ve küresel ısınma gibi krizlerin ortaya çıkması arasında nedensel bağlantılar oluşmakta ve bu krizlerin her biri ile ilgilenen toplumsal hareketler meydana gelmektedir. Örneğin, 2018 yılında Londra’da başlayan, Amsterdam, Berlin, New York, Sidney gibi büyük kentlere de taşınan #ExtinctionRebellion (yok olmaya karşı isyan) hareketi bunlardan birisidir (BBC, 2019). Ekonomik ilişkilerin biyoçeşitliliğe ve doğanın bütünlüğe zarar verdiği, kültürel yozlaşma yarattığı, demokrasi ve yaşamın kendisini de tehdit ettiği düşüncesiyle bir araya gelen insanlar #ExtinctionRebellion hareketini oluşturmuştur. Bu harekette yer alan toplamda 1500’den fazla kişinin tutuklanmasına karşın hareket etkinliğini sürdürüyor. #ExtinctionRebellion hareketi, hükümetlerden iklimsel ve ekolojik değişimlere karşı acilen tedbir almasını ve insanlardan tüketim, beslenme, yaşam alışkanlıklarının tüm canlıların yaşama hakkını koruyacak şekilde değiştirmesini talep ediyor (BBC, 2019; Extinction Rebellion, 2019). Ancak belirtmeliyiz ki #ExtinctionRebellion orta ve üst sınıf, beyaz ve iyi eğitimlilerin desteği ile sınırlı marjinal bir hareket olarak algılanıyor. Bu

nedenle dönüşümü olanaklı kılabacak diğer hareketler tarafından desteklenmesi için gerekli olan kesimler arası (intersectional) dayanışmadan yoksun (Coke, 2020; Vaughan, 2020). Hümanist toplumsal hareketlerin yalnızca belli sosyodemografik grupların sorunlarını gündeme taşıyan bir yapıya sahip olması nedeniyle, post-hümanist toplumsal hareketlerin genişleyeceğini tahmin ediyoruz. Nitekim post-hümanist toplumsal hareketler, doğa krizlerinin büyüdüğü bir ortamda sesi olmayanlara (doğaya, hayvana ve bitkiye) ses vermeyi amaçlamaktadır.

Doğanın dengesi üzerine gelişmiş, kapsamlı, toplumsal hareketlerden bir tanesi de Ağustos 2018’de, İsveçli lise öğrencisi aktivist Greta Thunberg tarafından, cuma günleri parlamento binası önünde, iklim değişikliğine karşı oturma eylemleri ile başlatılan ve dünyaya yayılan #FridaysForFuture (gelecek için cuma günleri) hareketidir. Bugüne kadar 201 ülkeden, 14 milyon insanın destek verdiği #FridaysForFuture hareketi, politika yapıcılardan küresel ısınmanın önüne geçilmesini, çevresel politikalarda ülkelerin kapasitelerine göre eşitlikçi ve adil yaklaşımların geliştirilmesini ve gelecek nesillerin yaşam koşullarının göz önünde bulundurulmasını ve tüm tarafların bilimi referans almasını istiyor (Fridays For Future, 2021).

#FridaysForFuture öncesinde de doğa-insan dengesini talep eden hareketler vardı. Örneğin; 2013 yılında, İstanbul’da, hükümetin tüm toplumun refahını doğrudan ilgilendirmesine rağmen ekonomik gerekçeler ve kalkınma söylemleri ile takip ettiği çevreci olmayan politikalarına tepkiler ile başlayan ve kısa sürede tüm Türkiye’ye yayılan #GeziParkı da ekolojik müdafaa motivasyonlu hareketlerden birisi (Mert, 2019). #GeziParkı hareketi ile milyonlarca insan, yıllardır süregelen çarpık şehirleşme politikaları, mega projeler, madencilik çalışmaları gibi yüksek düzeyde çevresel tahribat yaratan girişimlere itirazını dile getirdi (Özkaynak, 2015). #GeziParkı kesimler arası (intersectional) bir dayanışma ortamı da sağladığı için Türk-Osmanlı tarihindeki en büyük toplumsal hareket olarak tarihe geçti (Gençoğlu Onbaşı, 2016). Ancak bu hareket de, #FridaysForFuture gibi doğayı koruma, kapitalizmin ezici gücüne dur deme, insan ve doğa sömürsüne başkaldırma hedeflerken, teknoloji konusunda herhangi bir itiraz sunulmadı.

Bu noktada, post-hümanizm yüklenen ikinci anlama ve trans-hümanizme de yer vermek uygun olur. İnsanın makine ile melezlenmesi ile ortaya çıkması muhtemel sibernetik organizmalarla, siborglarla (cyborgs) kurgulanmış bir yaşam tasarısına yönelen farklı bir post-hümanist anlayışı da vardır. Makalemizde benimsenen post-hümanizme uzak gibi görünse de bu anlayışa getirilen eleştiriler, canlıların yaşam haklarının savunulmasında işlevseldir. Nitekim Haraway (1994, 2009), ikinci anlamıyla post-hümanizme karşı çıkarken, insanın, insan ve doğa ile kapitalizm üzerinden kurduğu erkek egemen ve ırkçı, sömürücü tahakküm ilişkisinin siborglarla sürdürüleceğini ileri sürer. Esasen biz bu savunuyu, Gellers (2020) gibi teknoloji ile hümanist değerler gelişirken, teknolojik sıçramaların doğa tahribatı ve soyların kırımını için kullanılmaması gerektiğini savunuyoruz.

Trans-hümanizm; insanın fiziksel, zihinsel, duygusal kapasitesinin ve bedeninin teknolojik ve bilimsel müdahalelerle her açıdan daha üst bir forma sokmayı merkezine alan bir felsefedir (Frodeman, 2019). Bunun için trans-hümanizm teknoloji destekli bir gelişim çizgisi

önermektedir. Post-hümanizmden farklı olarak, trans-hümanizm, insanın ve insan haricindeki canlıların hatta tüm modifiye yaşam formlarının ve diğer yapay entelektüel varlıkların refahı için insanda değişime, bir yönüyle insanı ilkel yönlerinden arındırmaya odaklanır (Hauskeller, 2016). Trans-hümanizm insan, doğa ve teknoloji ilişkisini hiyerarşik yapısından kurtararak, teknolojiyi, insan ve doğayı özgürleştirmek için kullanır. Trans-hümanizmin teknolojiyi kullanarak insanı ölümsüzleştirme ihtirası da vardır. Trans-hümanizm de post-hümanizm gibi birçok varyanta sahiptir. Eleştirel, sosyal bilim, trans-hümanizmin insan olma durumunu öteleme iddiasındaki kimi beklentilerini bir ölçüde naif buluyor (Levin, 2020). Ancak biz, trans-hümanist perspektifin post-hümanizmin eşitlikçi politikaların tasarımında, teknoloji tasarımı ve kullanımında tüm canlıların yaşam haklarının savunulmasındaki rolünü destekleyebileceğini düşünüyoruz.

Bu toplumsal hareketlerin yanı sıra, post-hümanizme zemin hazırlayacak küresel inisiyatifler de var. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP, 2021) çerçevesinde tanımlanmış Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA, Sustainable Development Goals) bunlardan birisidir. Örneğin, SKA ile tanımlanan on yedi amaçtan birisi olan iklim eylemi, iklim değişikliği ve iklim değişikliğinin etkileri ile mücadele etmek üzere küresel ve yerel politikaların geliştirilmesine hizmet eder. İnisiyatif 2020 yılında, Covid-19 pandemisinde yavaşlayan ekonomik işlemler ile sera gazı salımında yüzde altı azalma olduğunu belirtirken, insanların doğada yarattığı tahribatın tamir edilmesinde çıkarıcı ilişkilerin düzenlenmesine işaret eder. Marmara Denizi'ndeki müsilaj oluşumu ile ancak Türkiye'nin gündemine girebilmiş (Independent Türkçe, 2021) suyun ve su altındaki yaşamı koruma amacı ile okyanusların, denizlerin, deniz kaynaklarının ve su altı ekosistemin karasal yaşam ile yeryüzündeki tüm canlı çeşitliliğinin savunulmasını önceler. Su altındaki ve yeryüzündeki tüm bozulmanın geriye döndürülmesine odaklanan bütüncül girişimleri destekler. SKA, hem insanlar arasındaki güç dengesizliklerine vurgu yaparken hem de insan ile doğa arasındaki doğa aleyhine oluşan güç asimetrisini sorunsallaştırıyor. Bu çerçevede düzenleyici ve tamir edici çalışmalar öneriyor. Ancak gönüllülük esasına dayandığı için SKA'ların etkileri kapitalist tüketim sistemi karşısında yetersiz kalıyor. Doğa krizinin bu toplumsal ve uluslararası girişimlere rağmen büyüdüğünü görüyoruz.

İnsanın doğa ile kurduğu dengesiz ilişkinin temelinde birçok tarihsel inanç sistemi var. Bu bakımdan, post-hümanist yaklaşımın önündeki engellerin altında tek tanrılı dinlerin insanları doğa ve diğer canlı formlarının efendisi görmesi yatıyor (Toynbee, 1972). Dini değerlerin toplumdaki gücünün zayıflaması ile post-hümanist yaklaşım da daha görünür hale geliyor. İnsanın doğaya hakimiyeti ilkesiyle kurgulanmış hümanist yaklaşım, ortak varoluş için yetersiz kalıyor.

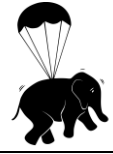
Post-hümanist yaklaşım da orta-üst sınıf, eğitilmiş ve ilerici bir kesimin marjinal tutkusu olmanın ötesine geçebilmiş değil. Ancak inanıyoruz ki, büyüyen doğa krizi ile başka yaşam formları ve doğanın sesi yakında yasal bir çerçeveye kavuşacak (Köybaşı, 2018). Dünya genelinde bu yasal algının çok ileri düzeyde olmadığını biliyoruz. Ama ilerlemenin işaretleri

olarak kabul edebileceğimiz istisnalar da var. Ekvador Anayasası bunlardan biri. 2008 yılında yapılan referandumla kabul edilen, neoliberal kamu yönetimi politikalarının ve antropojenik anlayışın sonunu getirmek üzere tasarlanmış Ekvador Anayasası, doğanın bir bütün olarak var olma ve kendi ekosistemini koruma hakkına sahip olduğunu ifade ederek tüm canlıları yasal olarak korumayı taahhüt etmektedir (Kotzé ve Calzadilla, 2017). Ekvador gibi biyoçeşitlilik açısından dünyanın en zengin ülkelerinden birisi olan, endüstriyel atıklar ve müdahaleler nedeniyle çevresel tehdit altında bulunan Bolivya da ekolojik bir anayasayı kabul eden ülkelerden bir diğeridir. Bolivya Anayasası, kaynakların doğa haklarının ve marjinalize edilmiş yerli halkların hakları gözetilmeden ticarileştirilemeyeceğini, doğal kaynaklardan elde edilen gelirin kamu yararına kullanılacağını yasal garanti altına alır (Lalander, 2014). Yeni Zelanda’da da, 2017 yılında, doğa ile bütünleşik bir yaşam süren yerli halkın da var olması için, halk tarafından kutsal sayılan Whanganui Nehri’ne yasal kişilik hakları tanındı (Tanasescu, 2017).

Tarihsel açıdan bakarsak, kimi ülkeler yaşam formlarının haklarının korunmasında ilerici adımlar attı. Britanya’da hayvanları koruma yasası (Protection of Animal Act, 1911) çocukları koruma yasasından dahi (Protection of Children Act, 1978) önce çıktı. Hatta Amerika Birleşik Devletleri, çocukları koruma yasasının hazırlanmasında, hayvanları koruma yasasını temel aldı (Lebow ve Cherney 2015). Britanya ve ABD’de hayvanları koruma yasalarının sıkça yenilendiğini ve zamanın ahlaki ihtiyaçlarına göre geliştirildiğini görüyoruz. Öyle ki 2021 yılı için Britanya, canlı hayvan ihracatını ve avlanmış hayvanların ithalatını büyük ölçüde engelleyen yeni bir hayvan refah planı tasarladı. Bu kapsamda hayvanların duyarlı varlıklar olduğu yasal olarak kabul edilmiş oldu (Harvey, 2021). Yalnızca hayvanların değil, doğanın korunmasına yönelik de olumlu yasal düzenlemelerin hazırlandığını görüyoruz. Ancak bu dönüşüm gücünün ve hızının, doğanın tahribatına ve türlerin kırımına engel olacak çapta olmadığı da aşikar.

Politik düzlemde sağ ve sol, muhafazakar, dindar ve liberal partiler doğa, insan ve teknoloji arasındaki ilişkiye çeşitli ölçülerde ve açılardan hümanist perspektifle yaklaşmaya çalışırken, doğal kaynakların korumaya ve türlerin kırımını önlemeye inovatif bir perspektif getiremediler. Bu ortamda Yeşiller Partisi, doğanın müdafaa edilmesini birçok ülkede gündeme getirmeyi başarabildi (Rüdig, 1991). Son yıllarda Yeşiller, partilerinin etkin bir muhalefet sergileyerek birçok ülkede sağ ile solun ideolojik kısılcığında sıkışmış politik sistemlere yeni bir açılım getirdiğini görüyoruz. Ancak Yeşiller, partilerinin de neoliberal tandanslı dünya ekonomik düzenindeki tüketim temelli politikalar karşısında henüz etkin bir pozisyonda olmadığını görüyoruz (Pedersen ve Neergaard 2006). Ayrıca sol tandanslı partilerin Yeşiller’in kimi politikalarını sağ tandanslı partilere oranla daha çok benimsediği ve böylece kendi oy potansiyelini engellediğini vurgulayan çalışmalar var (Carter, 2013). Yeşiller’in yaklaşımlarında doğa ve insan dengesi gözetilerek teknolojinin geleceği ile insan ve doğa ilişkisindeki dönüşümü sorunsallaştıran, güç dengelerine bu açıdan bakan yaklaşımlar kısmen daha az gelişmiştir.

Makro ve örgütsel düzeydeki hareketler ile birlikte, gelişmeyi insan odaklı bakıştan kurtarma çabaları mevcut. İnsanın doğa ile bütünleşmesi, doğayı, hatta evreni kavraması ve tüm canlıların yaşamını teknoloji ve bilim repertuarı ile korumasında kat ettiği yol ile gelişim düzeyini ilişkilendiren yaklaşımlar var (Photis, 2021). Bireysel olarak da ekoloji merkezli, sürdürülebilir yaşam biçimlerinin çeşitlenmesi ve yaygınlaşması da söz konusu. İnsanların yaşam ve beslenme tarzlarından tüm hayvansal gıdaları ve diğer hayvan sömürsüne dayalı ürünleri çıkardığı kültürel bir hareket olan veganlık (Cherry, 2006) bu trendlerden biri. Benzer şekilde hayvanların öldürülmesine karşı olan, kendisini hayvanların da yaşama hakkı olduğu bir doğada tanımlayan ve bu nedenle et tüketimini reddeden insanların benimsediği yaşam biçimi olan vejetaryenlik (Ruby, 2012) de öne çıkan alternatifler arasında. Doğa ile temas halinde olmayı, kent yaşamının toksiklerinden arınmayı ve kendine yetebilen bir çevreye yönelmeyi destekleyen ekolojik köyler, organik tüketim ve benzeri sürdürülebilir yaşam çabaları da artıyor (Litfin, 2014).

Bu kısımda, toplumsal hareketlerden uluslararası uygulamalara ve inisiyatiflere, yasal dönüşümlerden politik yaklaşımlara ve bireysel tercihlere kadar post-hümanist dönüşümün öncüllerini inceledik. Devam eden kısımda ise, post-hümanist yaklaşıma anlam veren değer önerilerimizi sunuyoruz.

3. ORTAK VAROLUŞ İLKESİ

Ortak varoluş (coexistence) ilkesi şimdiye kadar hümanist felsefe içinde farklı sosyodemografik kökenden ve kültürel geçmişten gelen insanların bir arada yaşayabilmesini anlatmak ve olanaklı kılmak amacıyla kullanıldı. Çok kültürlü ve çoğulcu demokrasilerde tercih edilen bir değer olarak ortaya çıkan ortak varoluş ilkesi (Formenti ve Luraschi, 2020) son zamanlarda doğanın ve içindeki tüm yaşam formlarının, teknolojinin ve insanın bir aradalığını ve ortak geleceğini daha adil ve hiyerarşisiz kılmayı hedefleyen bir felsefe olarak kullanılmaya başlandı (Tokeshi, 2009). Ortak varoluş ilkesinin de temelinde kamu yararı ve ortak fayda gibi esaslar yer alıyor. Ancak hümanizm bunları da şekillendiren öncül değer kabul edilirken, insanın teknoloji üzerindeki ve teknoloji vasıtasıyla doğa üzerindeki hakimiyeti devam etti. İnsanın kendi tasarladığı araçlar, yani teknoloji ile doğaya şekil vermesi, Schumpeter'in (1942/2016) meşhur deyimiyile 'yaratıcı yıkıcılık', 'girişimcilik', 'kalkınma', 'ilerleme' söylemleri ile teşvik edildi, hatta kamu politikalarının çekirdeğine motivasyon olarak yerleştirildi. Post-hümanizmi ve ortak varoluş ilkesini ivmeleyen dönüşümlere karşı girişimciliği siperleyen, merkezinde insanların ve hatta tüm canlıların gereksinimlerine aldığı iddia edilen, oysa konvansiyonel girişimcilik ile benzer ekonomik amaçları kullanan, benzer neoliberal yaklaşımlardan beslenen, girişimciliğin anti-teziymiş gibi görünen, ama esasında karbon kopyası olan 'sosyal girişimcilik', 'sosyal inovasyon' gibi formlar oluştu (Erbil, 2017). Yanı sıra, bireyler de, öne çıkan ekolojik değerleri, örneğin çevreciliği kendi ekonomik çıkarlarını koruyacak aparatlara dönüştürdü (Yılman, 2021). Bu nedenle, post-hümanizme yol alırken, post-hümanizme yönlendiren değerlerin pencere süsü olmasının ötesine geçilmeli.

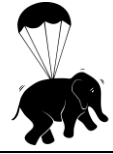
Dolayısıyla biz, ortak varoluş değerini, post-hümanist bir yaklaşımla kurgulayarak insan, teknoloji ve doğa üçlüsünü aynı zemine taşıyoruz.

Ancak bu post-hümanist kurguda yanıtlanması gereken birçok soru var. Kurumsal olarak post-hümanist yaklaşımın benimsenmesi neye benzeyecek? Öncülleri, çalışma alışkanlıkları, kurumsal süreç ve sonuçları neler olacak? Bu soruları sorduğumuzda ses (voice) kavramının (Bell vd., 2012) ve kendisinden olmayanın sesi olma hissiyatı olan şefkatin (Goetz vd., 2010) önemli bir yer tutacağını düşünüyoruz. Ses, endüstriyel ilişkiler alanında isteklerin ve taleplerin gerçekleştirilebilmesi olarak işleniyor (Hirschman, 1970). Biz de post-hümanist ses kavramını öneriyoruz ve bu kavramı, insan haricindeki tüm canlılara ses verilmesi ve onların taleplerinin duyurulması olarak tanımlıyoruz. Hümanist perspektiften tanımlanan ses mekanizmalarının ötesinde post-hümanist ses, doğanın ve teknolojinin insanların sahip olduğu haklara denk hak ve sorumluluklar çerçevesinde korunması ve haklarının tanınması yönünde bir adımı temsil eder. Bu yasal dönüşümün örneklerini, yukarıda, Ekvador ve Bolivya'dan, hayvan hakları yasaları ile de Britanya ve ABD üzerinden verdik.

Bunlara ek olarak, teknoloji konusunda da 2016'da Avrupa Parlamentosu'na önerilen robotların kişilik haklarının tanınması talebi reddedilmesine rağmen, görev ve sorumluluklarının tanınması yolunda önemli bir gelişme oldu (Oberson 2019). Robotların ve yapay zekânın kullanılması ile ortaya çıkan işsizlik, kapitalist sermaye lehine oluşan kazanç ve işverenin orantısız zenginleşmesinin önüne geçmek için robotların gelecekte vergilendirilmesine; elde edilecek vergi gelirleri ile insan-doğa-teknoloji üçlüsü arasındaki güç dengelerinin eşitlenmesine yönelik çabalar görebiliriz. Robot haklarının tartışılmaya başlanmasını (Gunkel 2018), söz konusu üçlü arasındaki ilişkileri, yeniden ve daha adil şekilde, ortak varoluş ilkesi çerçevesinde düzenlenmesi yolunda bir ilerleme olarak görüyoruz.

4. GİG EKONOMİDE İNOVASYON: MOTO KURYELİ TESLİMAT SEKTÖRÜ

'Herkes', 'her şey' ve 'her yer' ile başlayan teknolojik yalanların sıklıkla söylediği bir dönemdeyiz. Örneğin, 'yapay zeka her yerde', 'herkesin internete erişimi var', 'her şey artık teknoloji ve internet destekli' gibi yalanlara aşınayız. Herkesin teknoloji ile alakası var. Bunlar kötü yalanlar. Zira dünyaya yaygın olduğu iddia edilen internet erişimi kentlerin yüzde 72'sinde varken, bu oran kırsal kesim için yalnızca 37 (ITU, 2020). Bölgeler bazında bakıldığında, Kuzey Amerika'nın yüzde 95'inin internete erişimi olmasına karşın, Orta Afrika'da erişim yalnızca yüzde 17 ile sınırlı (We are social, 2019). Mobil telefonların sahipliği orta ve düşük gelir grubundaki ülkelerde daha düşük olmakla birlikte, bu ülkelerde mobil telefona sahip olan kadınların oranı erkeklerinkinden yüzde 10 daha az (GSMA, 2019). Daha dürüst, eşitlikçi ve gerçekçi bir gelecek kurgulamak gerekiyor. Bu da insanın, doğanın ve teknolojinin dengesiz gelişim hızına ve aralarındaki güç ilişkilerine bakarak mümkün. Bunun için, "Nerede?", "Kimin için?" ve "Ne zaman?" gibi eleştirel sorular sorarak ilerlemeliyiz. Naif görünen bu soruların amacı; insan, doğa ve teknoloji arasındaki ilişkinin kimlere hizmet ettiği sorunsalı ile başlayan bir dönüşüm ve daha adil bir ortak varoluş alanı yaratma isteğidir. Acilen dönüşüme uğraması

gereken alanlardan birisi gig ekonomisidir. Biz de teknoloji kullanarak insana hizmet eden ve insanı, doğanın ve teknolojinin efendisi kılan, kuryeleri de iş güvencesizliğine ve kazalarına maruz bırakan (Prassl, 2018), bunu yaparken milyarlar yaratmış olan gig ekonomiyi, moto kuryeli teslimat sektörü üstünden incelemeyi uygun bulduk.

İnovasyonun en yoğun olduğu ve kısa dönemli, geçici süreli çalışmaların norm kabul edildiği alanlardan birisi olan gig ekonomi, yapay zeka ile gerçekleştirilen inovasyonlarla hayat kazanmış bir sektördür. Bu sektör, insan emeğinin organizasyon içerisindeki ekonomik ve sosyal etkilerini en aza indirmek için pozisyonları geçicileştirmeye ve iş sözleşmelerini kısaltmaya odaklanırken, işlerin takibi ve yürütümü için daha teknik ve teknolojik tanıma sıkıştırmış durumdadır. Gig ekonomi örneklerine baktığımızda, inovasyonun teknolojik olarak tanımlanmış olması ve teknolojinin ayrıcalıklı insanların hizmetine sunulmuş olması, post-hümanist inovasyon örneklerinin neredeyse bulunmaması, moto kuryeli teslimat sektörünü bizim için ilginç bir örnek haline getirdi. Moto kuryeli teslimat sektörü, genelde insanların günlük ihtiyaçlarını kısa sürede temin etmeye dayalı hizmete odaklıdır. İş akışı ve müşteri ile ilişkiler yoğun olarak teknoloji tabanlı tasarımlarla gerçekleştirilirken, işletmeler ile müşteri arasındaki tedarige yerleştirilen kuryeler, elverişsiz çalışma koşulları ve sağladıkları kısıtlı faydalarla, zincirin hayati halkası olmalarına rağmen hem ekonomik hem sosyal hem de yaşamsal her türlü tehlikeye açık konumdalar (Bursa Barosu, 2021). Bu sektörü bizim için ilginç kılan etkenlerden bir tanesi de sektörün bilimselcilik (Sorell 2013) yanılmasıdır. Gig ekonominin, teknoloji ve yapay zeka kullanımını bahane ederek uygulamalarına bilimsellik ve objektiflik süsü vermesi ile kamunun sorgusundan ve kısmen de yasal sorumluluklardan kaçabildiğini görüyoruz.

Pek çok ülkede, Covid-19 pandemisi sürecinde kuryeler yoğun şekilde kullanıldı. Prassl'ın (2018) değindiği gibi, insanları güvencesizleştiren, teknoloji destekli bu sistemde doğa tahribatı ve sömürüsü de arttı. Gig ekonominin parçası olan moto kuryeli teslimat sektörünün kazananlarına baktığımızda, öncelikle bu şirketlerin kurucuları, sermaye sahipleri ve üst düzey yöneticilerini görüyoruz. Bu dönemde milyarlar mal varlıkları yüzde 27,5 oranında ve 10,2 trilyon dolar arttı. Bu artışın arkasında teknoloji şirketlerinin pandemi döneminde değer kazanması, bu şirketlerin sahiplerinin milyarlar olması ve zor durumda kalan şirketleri ucuz satın almaları gibi etkenler yer alıyor (Neate, 2020). Kazananlarda şirket sahipleri öndeyken, kurye şirketlerinin kimin için fırsat ve kaynak yarattığına baktığımızda daha ilginç bir durum ortaya çıkıyor. Kamasak vd. (2019) kuryelerin ve gig ekonominin daha önceden ekonomiye katılımı kısıtlanmış insanlara, örneğin etnik azınlıklara, iş olanakları yarattığını gösteriyor. Ancak bu kazanımın arka planında yaratılan işlerin çoğunun emek sömürüsüne neden olduğunu ve güvencesizliği tetiklediğini unutmamak gerekiyor (Anwar vd., 2021). Örneğin, Britanya'da yaygın olarak kullanılan moto kuryeli teslimat şirketi Deliveroo çalışanlarının saatte yalnızca iki sterlin kazandığı açıklandı (Mellino, Boutaud ve Davies, 2021). Bu miktar, bir kişinin yaşamını sürdürmesi için gereken miktarın beşte biri oranında kalıyor. Kuryelerin yaşadığı sorunlardan bir tanesi de iş kazaları. Türkiye'de hizmet vermeleri gereken sürenin on dakikaya sıkıştırılmış olması ve can güvenliklerinin korunması önemsenmeden hizmet beklenmesi

nedeniyle trafikte her iki günde bir kurye hayatını kaybediyor (Diken, 2021). Sermaye sahipleri kazanırken kuryelerin yalnızca birer sömürü aracı olarak kullanılması post-hümanist dönüşümde düşünülmesi gereken dengesizliklerden bir tanesi. Kuryeler kötüye kullanılırken ve iş güvenlikleri sağlanmazken gig ekonominin kazanını yine büyük sermaye oluyor. Bu dönemde kârlılığı artan yemek taşıma şirketi ‘Getir’ de Türkiye’de büyüyerek dünyaya açıldı (Hürriyet, 2021).

Ancak bunun ötesinde insan bağlamından doğa ve teknoloji bağlamına geçerse, doğanın tahribatı da kurye sektörü ile görünür şekilde arttı. Örneğin, Covid-19 pandemisinde, artan maske ve hijyen malzemeleri kullanımı, artan paketli gıda tüketimi nedeni ile önceden alınan tedbirler hiçe sayacak düzeyde arttı. Günde ortalama 3,4 milyon tek kullanımlık maske kullanımı ve diğer tüketimler nedeni ile dünyada ortaya çıkan günlük plastik atığın 1,6 milyon olduğu tahmin ediliyor (Benson vd., 2021). Moto kuryeli teslimatın yaygınlaşması ile karbon salımı da yükseldi.

Doğadaki hayvan, bitki ve mantar çeşitliliği etkilerine bakıldığında da, teknoloji yoğun moto kuryeli teslimat sektörünün dengesiz güç ilişkileri ile bezenmiş durumda olduğu görülür. Doğanın ve biyoçeşitliliğin insan tüketimi için tek yönlü kullanımına hizmet eden moto kuryeli teslimat sektörü; doğa ve biyoçeşitlilik, hayvan hakları gibi konularda gelişmiş politikalara sahip değil. Moto kuryeli teslimat ile taşınan ürünlerin doğa, hayvan ve bitki sömürüsü ile üretilmesi bunun bir örneği olarak kabul edilebilir. Kurye şirketleri, birkaçı hariç, halkın daha bilinçli seçimler yapabilmesi için gereken doğa, hayvan ve bitkiye etki bilgilerine yer vermiyor. Özellikle gıda ürünleri ve yemek taşıyan kurye şirketlerinin tüketici pratiklerinin çok gelişmemiş olduğunu görüyoruz. Alınan ürünlerin yalnızca jenerik tanımları ve fotoğrafları verilirken, içindeki malzemenin ve kullanılan yan ürünlerin açıklanmaması, insan, doğa, hayvan ve bitki sağlığı düşünülmeden ürünlerin piyasaya sunulması gibi durumlar buna örnek gösterilebilir. Kurye şirketleri taşıdıkları ürünlerin getirdiği diğer bir sorun ise menşelerine dair bilgi eksikliğidir. Değerler zincirine etkisine bakmanın mümkün olmadığı ürünlerin, binlerce kilometre öteden dengesiz ticari ve doğa tahribatı içeren şekilde taşınıp tüketiciye ulaştırılması söz konusu.

Gig ekonomideki moto kuryeli teslimat sektörünün insan, doğa ve teknoloji ilişkilerindeki güç dengesizliğinde kazananın yalnızca büyük sermayedarın olduğunu, işçilerin, teknolojinin kötüye kullanılması ile tahrip edilen doğanın ve hakları ihlal edilen hayvanların ve diğer canlı formlarının ise kaybettiğini görüyoruz. Sektörün etkin şekilde denetlenmesi de gündemde değil. Burada da teknolojik gelişmenin hızına, toplumsal tepki ve yasal düzenlemelerin henüz girmemiş olmasının neden olduğunu düşünüyoruz. Devam eden kısımda çok çeperli bir şekilde gig ekonomisinde post-hümanist inovasyon kurgusuna, post-hümanist inovasyonun nasıl yapılabileceği çerçevesinde yer veriyoruz.

5. GİG EKONOMİDE POST-HÜMANİST İNOVASYON

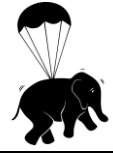
Gig ekonomi her türlü sömürüye zemin hazırlayan bir sektördür (Snider, 2018). Sektörde insan emeği sömürüsüne yönelik inovasyona başka birçok çalışmada yer veriliyor (Stewart ve Stanford, 2017; Gandini, 2019). Örneğin, çalışma saatlerinin (Lehdonvirta, 2018) ve koşullarının (Pichault ve McKeown, 2019) insancillaştırılması talepleri var. Ancak post-hümanist inovasyon önerileri ile henüz karşılaşmadık. Kısıtlı sayıda çalışmada sektörün karbon salınımının kontrolü ve daha etkin kontrollere tabi tutulması talep ediliyor (Wallece, 2021).

Post-hümanist inovasyonu insan, doğa ve teknoloji arasındaki ilişkiyi ortak varoluş ilkesi ile yürütmek için geliştirilecek yaklaşım ve uygulamalar olarak tanımlıyoruz. Post-hümanist inovasyonun öncülü tabii ki bu alandaki politik ve sosyal algının gelişmesidir. Toplumsal taleplerin artması ile politikaların bu konuya daha duyarlı hale geleceği aşikar. Yukarıdaki bölümlerde büyüyen toplumsal bilinç ve politik hareketlerden bahsettik. Bu öncüller güçlendiğinde gig ekonomide bazı post-hümanist inovasyonlar görebiliriz. Örneğin, gıda ve diğer tüketim maddelerinin israfı doğanın dengesini aşındıran unsurlardan biridir. Tüketimi kamçılayan yaklaşımlardan uzaklaşan, bilinçli tüketimi teşvik eden bir sektör kurgusu gerekiyor. Bunun için de sessiz bırakılmış tarafları (doğa ve diğer canlılar) paydaş olarak tanıyan bir yaklaşım geliştirilebilir. Bu yaklaşımı da yapay zekanın kullanımında ortak varoluş ilkesini ön plana çıkaracak bir teknolojik inovasyon perspektifi ile desteklemek mümkün.

Şu anda gig ekonomideki teknolojik inovasyon paradigmasının tüketim, rekabet, kârlılık gibi zehirli anti-hümanist değerlere dayandığından bahsettik. Bu bağlamda post-hümanizme geçmek için insan, doğa ve teknoloji için öncülük yapan toplumsal hareketler arasında kesimler arası işbirliğine ve yoldaşlığa ihtiyaç var. Çünkü post-hümanist ortak varoluş paradigmasına geçiş yalnızca bunu destekleyen marjinal bir sosyal hareketin ivmesi ile mümkün değil.

Toplumsal hareketlerden kurumsal uygulamalara geçiş yapılmalıdır. Doğanın ve kapsadığı tüm yaşam formlarının korunması ve insan, doğa ve teknoloji arasındaki dengenin kurulması için yapılabilecek şeyler üstünde durulmalıdır. Örneğin; kurye sektöründe israfın kontrol edilmesi, kayıt dışı eklenen ürünlerin belirtilmesi, ürün içeriklerinde doğa, hayvan ve bitkilerin kullanımına yönelik bilgilere yer verilmesi sömürüye karşı duyarlılığın gelişimine katkı sağlayabilir. Ayrıca kullanılan ürünün menşesine, kullanılan malzeme veya canlının hangi şartlarda sağlandığına, karbon salınımına, doğa tahribine yol açıp açmadıklarına, organik olup olmadıklarına yönelik açıklamaların sunulması tüketici bilinçlenmesi ile daha etkin tüketim kararları verilmesine etki edebilir.

Gig ekonomisine destek olmak amacıyla yan sektörlerle işbirliği yapılmasını da öneriyoruz. Artan atık malzemenin yeniden kazandırması (recycling, upcycling), kullanılan paket ve ürünlerden ortaya çıkan artığın doğaya dönüş sürecini düşünerek kuryelerin ve çalışılan kurumların bilinçlendirilmesi gibi bağlamlar bu duruma örnek gösterilebilir. Tarihsel örneklerine bakarsak, kurumların verdiği tahribatın ve sömürü yaratan dengesizliğin önüne

geçilmesi için gönüllülük esasını ile bazı çalışmalar yapıldığını görüyoruz. Örneğin, karbon salınımlarını karşılayacak ağaç dikimi.

Tedarik zincirinin bilinçlendirilmesi görevi de gig ekonomideki teslimat şirketleri için post-hümanist inovasyonun bir parçası olabilir. Böylece bilgilendirilen kurumların da post-hümanist paradigmaya bağlantısı sağlanabilir.

İnsanların doğa, teknoloji ve yaşam formları üstüne hassasiyetlerinin arttığı bir dönemdeyiz. Aynı zamanda doğa tahribatı, soykırımı ve teknolojinin kötüye kullanımı da kriz seviyesine ulaşmış durumda. Burada anlattığımız inovasyon yöntemlerine ve post-hümanist dönüşüm için sunduğumuz örneklerle post-hümanizmin ütopya olmadığını, yakın geleceğimizi şekillendirecek bir paradigma sunduğunu düşünerek yer verdik.

6. SONUÇ

Gig ekonomisi bugün, her ne kadar insan, doğa ve teknoloji üçlüsü arasındaki hiyerarşik ilişkiye ve kapitalist çıkarlara hizmet ile sınırlı kalmış olsa da, bu kısa yazıda post-hümanizmin ortak varoluş değeriyle bu anomaliyi aşabilmenin olanaklarını anlattık. Bunun için de gig ekonomisinin ve bu ekonominin çapının giderek genişleyen bir parçası olan moto kuryeli teslimat sektörünü seçtik. İnovasyonun bu sektörde ticari, teknik ve teknolojik bağlamla kısıtlı kalmamasını, ötesinde post-hümanist ortak varoluş ilkesi ile beslenmesinin faydalı olacağını düşünüyoruz. Bu amaçla inovasyon örnekleri sunduk. Teknolojinin herkesi zenginleştireceğini müjdeleyen bazı umutlu yazarlardan farklı olarak, gelecek senaryoların toplumsal hareketlerin kesimler arası bir hal alması ve bunun sosyo-politik dönüşüm getirmesi ile mümkün olacağını vurguladık. Gig ekonomide milyarderlerin sayısı artarken ve servetleri katlanırken, iş kazalarının, israfın, atıkların ve hayvan sömürüsünün, yeşil tahribatının, ve doğanın diğer tüm bileşenlerinin kötüye kullanımı yaygınlaşıyor. Tüm bu dramatik olayların girişimcilerin başarı öykülerinde normalleşmesinin karşısında hümanist endişeler yükselirken post-hümanizm ütöpik bir seçim gibi duruyor. Biz de tam bu noktada, tüm bunların post-hümanist hareketlerin öncülleri olduğunu; ortak varoluş ilkesinin andığımız krizlerin ve dönüşümlerin ortamında ivmelenen hızla geliştiğini açıkladık.

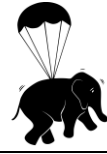
İyimser de olsak kapitalizmin post-hümanist dönemi de kendi değerleri çerçevesinde etki altına alabilme ihtimalini görüyoruz. Ancak kaybolan doğal kaynaklar ve biyoçeşitliliğin geri gelmeyeceğini bildiğimiz için, post-hümanist ortak varoluş çizgisine zaruret nedeni ile bile olsa, geçileceğini düşünüyoruz. Bu noktada, kamu yönetiminin üstüne düşen görevleri anımsatmak isteriz. Gig ekonomisinin ortaya çıkmasında ve değinilen tahribatların da çalışma ve yaşam düzeninin ve haklarının, kamu yönetimi eliyle piyasanın kendi koşullarına bırakılmış olmasının önemli bir etkisi vardır. Doğanın insanlığın malı olduğundan hareketle, sömürücü uygulamaların bir örüntü olarak meşrulaştırılmasından ve bu örüntünün yaşamın çeşitli alanlarından tatbik edilmesinden vazgeçilmeli. Yasal ve sosyal düzenlemelerin, tüm canlıların haklarını, ortak varoluş ilkesiyle karşılıklı olarak koruyacak şekilde tasarlanması ve refahın bütüncül bir yaklaşımla ele alınması şart.

Gelecek çalışmalarda post-hümanist döneme geçişte kurumsal hazırlıklar ve algılar, uygulamalar ve sorunlar araştırılabilir. Aynı şekilde, farklı kesimler arasında, bireysel bilinçlenme düzeyi de post-hümanist kurgu çerçevesinde sorgulanabilir.

Kaynakça

- Anwar, M. A., & Graham, M. (2021). Between a rock and a hard place: Freedom, flexibility, precarity and vulnerability in the gig economy in Africa. *Competition & Change*, 25(2), 237-258.
- BBC (2019). What is Extinction Rebellion and what does it want? Available at: <https://www.bbc.com/news/uk-48607989> (17 Nisan 2021).
- Bell, M. P., Özbilgin, M. F., Beauregard, T. A., & Sürgevil, O. (2011). Voice, silence, and diversity in 21st century organizations: Strategies for inclusion of gay, lesbian, bisexual, and transgender employees. *Human resource management*, 50(1), 131-146.
- Benson, N. U., Bassegy, D. E. ve Palanisami, T. (2021), COVID pollution: impact of COVID-19 pandemic on global plastic waste footprint. *Heliyon*, 7(2), e06343.
- Bursa Barosu (2021). Bursa Barosu İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Komisyonu'ndan 1 Mayıs raporu: Pandemi emekçiyi vurdu!. Available at: <http://bursabarusu.org.tr/tr/gundem-basin-aciklamalari-bursa-barosu-is-ve-sosyal-guvenlik-hukuku-komisyonundan-1-mayis-raporu%C2%A0pandemi-emekciyi-vurdu.html?s=08> (16 Mayıs 2021)
- Carter, N. (2013). Greening the mainstream: party politics and the environment. *Environmental Politics*, 22(1), 73-94.
- Cherry, E. (2006). Veganism as a cultural movement: A relational approach. *Social Movement Studies*, 5(2), 155-170.
- Coke, H. (2020). Study finds Extinction Rebellion protestors were mostly middle-class southerners. Available at: <https://www.tatler.com/article/extinction-rebellion-protestors-mostly-middle-class-southerners-privileged-climate-activist-movement> (21 Nisan 2021)
- Diken (2021). Son bir yılda 189 motokurye hayatını kaybetti. Available at: <https://www.diken.com.tr/son-bir-yilda-189-motokurye-hayatini-kaybetti/> (19 Nisan 2021)
- Erbil, C. (2017). “Sosyal Fayda Yaratma Arzusu Sosyal Girişimciliğin Esasıdır”: Sosyal Girişimci/lik Mitleri ve İdeolojisi – Barthesian Bir Analiz. 25. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Ankara.
- Extinction Rebellion (2019). *This is not a drill: an extinction Rebellion handbook*. UK: Penguin.

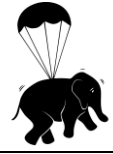
- Formenti, L., & Luraschi, S. (2020). Migration, culture contact and the complexity of coexistence. A systemic imagination. *European journal for Research on the Education and Learning of Adults*, 11(3), 349-365.
- Fridays For Future (2021). *Our Demands*. Available at: <https://fridaysforfuture.org/what-we-do/our-demands/> (18 Nisan 2021)
- Frodeman, R. (2019). *Transhumanism, Nature, and the Ends of Science: A Critique of Technoscience*. New York: Routledge.
- Gandini, A. (2019). Labour process theory and the gig economy. *Human Relations*, 72(6), 1039-1056.
- Gellers, J. C. (2020). *Rights for Robots: Artificial Intelligence, Animal and Environmental Law* (Edition 1). Routledge.
- Gençoğlu Onbaşı, F. (2016). Gezi Park protests in Turkey: from ‘enough is enough’ to counter-hegemony? *Turkish Studies*, 17(2), 272-294.
- Gibney, E. (2016). When the human in humanism isn’t Enough. *Humanist*, 76(2), 12-17.
- Goetz, J. L., Keltner, D., & Simon-Thomas, E. (2010). Compassion: an evolutionary analysis and empirical review. *Psychological bulletin*, 136(3), 351.
- GSMA (2019). *Connected Women - The Mobile Gender Gap Report 2019*. Available at: <https://www.gsma.com/mobilefordevelopment/wp-content/uploads/2019/02/GSMA-The-Mobile-Gender-Gap-Report-2019.pdf> (19 Nisan 2021)
- Gunkel, D. J. (2018). *Robot rights*. MIT Press.
- Harvey, F. (2021). *Animals to be formally recognised as sentient beings in UK law*. <https://www.theguardian.com/world/2021/may/12/animals-to-be-formally-recognised-as-sentient-beings-in-uk-law> (14 Mayıs 2021)
- Haraway, D. (2009). A cyborg manifesto: Science, technology, and socialist-feminism in the late twentieth century. *Technology and Values: Essential Readings*, 225-46.
- Haraway, D. (2008). *When Species Meet*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Haraway, D. (1994). A manifesto for cyborgs: Science, technology, and socialist feminism in the 1980s. *The postmodern turn: New perspectives on social theory*, 82-115.
- Hauskeller, M. (2016). How to Become a Post-Dog. Animals in Transhumanism. *Between the Species*, 20(1), 25-37.
- Hirshman, A. O. (1970). *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*. Harvard University Press.
- Hürriyet (2021). *Getir'e 300 milyon dolar yatırım*. Available at: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/getire-300-milyon-dolar-yatirim-41772748> (19 Nisan 2021)

- ITU (2020). *Measuring Digital Development: Facts and Figure 2020*. Available at: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Documents/facts/FactsFigures2020.pdf> (19 Nisan 2021).
- Independent Türkçe (2021). *Marmara'yı kaplayan müsilaj kurumaya başladı: Çözüm arayan bilim insanları "bu seferki öncekilerden farklı" diyor*. Available at: <https://www.indyturk.com/node/366186/evre/marmara'yı-kaplayan-müsilaj-kurumaya-başladı-çözüm-arayan-bilim-insanları-bu> (4 Haziran 2020).
- Jackson, Z. I. (2013). Animal: New directions in the theorization of race and posthumanism. *Feminist Studies*, 39(3), 669-685.
- Kamasak, R., zbilgin, M. F., Yavuz, M., & Akalin, C. (2019). *Race discrimination at work in the United Kingdom*. In Race discrimination and management of ethnic diversity and migration at work. Emerald Publishing Limited.
- Kotz, L. J., & Calzadilla, P. V. (2017). Somewhere between Rhetoric and Reality: Environmental Constitutionalism and the Rights of Nature in Ecuador. *Transnational Environmental Law*, 6(3), 401-433.
- Knight, C., & Sang, K. (2020). 'At home, he's a pet, at work he's a colleague and my right arm': police dogs and the emerging posthumanist agenda. *Culture and Organization*, 26(5-6), 355-371.
- Kybařı, S. (2018). Yeni Bir Anayasal Hak znesi Olarak Hayvan II. *Anayasa Hukuku Dergisi* 7(14), 357-422.
- Lalander, R. (2014). Rights of nature and the indigenous peoples in Bolivia and Ecuador: A Straitjacket for Progressive Development Politics?. *Iberoamerican Journal of Development Studies*, 3(2), 148-172.
- LeBow, E. W., & Cherney, D. (2015). The role of animal welfare legislation in shaping child protection in the United States. *International Journal of Education and Social Services*, 2(6), 35-44.
- Lehdonvirta, V. (2018). Flexibility in the gig economy: managing time on three online piecework platforms. *New Technology, Work and Employment*, 33(1), 13-29.
- Levin, S. B. (2020). *Posthuman Bliss?: The Failed Promise of Transhumanism*. Oxford University Press.
- Litfin, K. T. (2014). *Ecovillages: Lessons for sustainable community*. John Wiley & Sons.
- Mellino, E., Boutaud C. & Davies, G. (2021). Deliveroo riders can earn as little as £2 an hour during shifts, as boss stands to make £500m. Available at: <https://www.thebureauinvestigates.com/stories/2021-03-25/deliveroo-riders-earning-as-little-as-2-pounds> (19 Nisan 2021)
- Mert, A. (2019). The trees in Gezi Park: environmental policy as the focus of democratic protests. *Journal of Environmental Policy & Planning*, 21(5), 593-607.

- Neate (2020). *Billionaires' wealth rises to \$10.2 trillion amid Covid crisis*. Available at: <https://www.theguardian.com/business/2020/oct/07/covid-19-crisis-boosts-the-fortunes-of-worlds-billionaires> (19 Nisan 2021)
- Oberson, X. (2019). *Taxing Robots*. Edward Elgar Publishing.
- Özkaynak, B., Aydın, C. İ., Ertör-Akyazı, P., & Ertör, I. (2015). The Gezi Park resistance from an environmental justice and social metabolism perspective. *Capitalism Nature Socialism*, 26(1), 99-114.
- Pedersen, E. R., & Neergaard, P. (2006). Caveat emptor—let the buyer beware! Environmental labelling and the limitations of ‘green’ consumerism. *Business strategy and the Environment*, 15(1), 15-29.
- Photis, R. M. (2021). *The Turquoise Brick Road: Navigate the eight universal stages of human development with eight lively, illustrated stories of challenge and success*. Rhys Marc Photis
- Pichault, F., & McKeown, T. (2019). Autonomy at work in the gig economy: analysing work status, work content and working conditions of independent professionals. *New Technology, Work and Employment*, 34(1), 59-72.
- Prassl, J. (2018). *Humans as a service: The promise and perils of work in the gig economy*. Oxford University Press.
- Protection of Animal Act (1911). *Protection of Animal Act*. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/27> (19 Nisan 2021)
- Protection of Children Act (1978). *Protection of Children Act*. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/37> (19 Nisan 2021)
- Ruby, M. B. (2012). Vegetarianism. A blossoming field of study. *Appetite*, 58(1), 141-150.
- Rüdiger, W. (1991). Green party politics around the world. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 33(8), 6-31.
- Schumpeter, J. A. (1942/2016). *Capitalism, Socialism and Democracy*. Columbia University Press.
- Snider, L. (2018). Enabling exploitation: law in the gig economy. *Critical Criminology*, 26(4), 563-577.
- Sorell, T. (2013). *Scientism: Philosophy and the infatuation with science*. Routledge.
- Stewart, A., & Stanford, J. (2017). Regulating work in the gig economy: What are the options?. *The Economic and Labour Relations Review*, 28(3), 420-437.
- Tanasescu, M. (2017). When a river is a person: from Ecuador to New Zealand, nature gets its day in court. Available at: <https://theconversation.com/when-a-river-is-a-person-from-ecuador-to-new-zealand-nature-gets-its-day-in-court-79278> (19 Nisan 2021)

- Tokeshi, M. (2009). *Species coexistence: ecological and evolutionary perspectives*. John Wiley & Sons.
- Toynbee, A. (1972). The religious background of the present environmental crisis: a viewpoint. *International Journal of Environmental Studies*, 3(1-4), 141-146.
- UNDP (2021). *The 17 Goals*. Available at: <https://sdgs.un.org/goals> (18 Nisan 2021)
- Vaughan, A. (2020). *Extinction Rebellion were not veteran protesters, new analysis shows*. Available at: <https://www.newscientist.com/article/2248729-extinction-rebellion-were-not-veteran-protesters-new-analysis-shows/#ixzz6sUxx0BJ4> (21 Nisan 2021)
- Wallace, F. (2021). Is the Gig Economy Incompatible With Environmental Sustainability?. Available at: <https://www.hydrogenfuelnews.com/gig-economy-and-sustainability/8544579/> (16 Mayıs 2021)
- We are social (2019). *Digital in 2019*. Available at: <https://wearesocial.com/global-digital-report-2019> (19 Nisan 2021)
- Wolfe, C. (2010). *What is posthumanism?* (Vol. 8). Minnesota: University of Minnesota Press.
- Yılman, S. (2021). *Gri pasaportlu kaçak: "Ne suçum var? Ben bana sunulan olanığı kullandım!"*. Available at: <https://www.haberturk.com/yazarlar/sevilay-yilman-2383/3044149-gri-pasaportlu-kacak-ne-sucum-var-ben-bana-sunulan-olanagi-kullandim-> (21 Nisan 2021).